

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเป็นชื่อที่ใช้เรียกครอบคลุมอาณาบริเวณที่ถูกจัดว่าเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำของแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขา ซึ่งมีอาณาบริเวณครอบคลุม 5 ประเทศ ได้แก่ เวียดนาม พม่า ลาว กัมพูชาและไทย ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกได้แก่ เวียดนาม พม่า ลาว และกัมพูชาได้เริ่มเรียกร้องเอกราช โดยมีพลังชาตินิยมเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ กระบวนการเรียกร้องเอกราชของประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องผ่านการต่อสู้ และเคลื่อนไหวของกลุ่มชาตินิยม จนได้รับเอกราชในช่วงระหว่างปีคริสต์ศักราช 1948 – 1954¹ ยกเว้นประเทศไทยที่สามารถรักษาเอกราชไว้ได้

แม้ประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงจะได้รับเอกราช แต่กลับต้องเผชิญกับปัญหาความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาล ปัญหาการจัดการระบบเศรษฐกิจและแนวทางในการบริหารประเทศ ประกอบกับภายหลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ตั้งแต่ ทศวรรษที่ 1940 จนถึง 1990 ลักษณะการเมืองระหว่างประเทศเป็นลักษณะสงครามเย็น² ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์ประชาธิปไตยกับอุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ โดยค่ายประชาธิปไตยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ และค่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ มีสหภาพโซเวียตและจีนเป็นผู้นำ ดังนั้น สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต จึงพยายามแข่งขันการขยายอิทธิพลของตนเหนือประเทศต่างๆ ในภูมิภาคต่างๆ รวมทั้งอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงในฐานะด่านหน้าของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังจะเห็นได้จากสหรัฐอเมริกาพยายามใช้ภูมิภาคนี้เพื่อสนองตอบนโยบายปิดล้อม (Containment Policy) ประเทศจีน ซึ่งถือว่าเป็นขณะนั้นเป็นพันธมิตรสำคัญของสหภาพโซเวียตประเทศผู้นำโลกสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ การปิดล้อมประเทศจีนจึงเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกา หนึ่งในขั้นตอนที่สำคัญของนโยบายปิดล้อมประเทศจีนคือ การให้ความช่วยเหลือประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทย มาเลเซีย และสนับสนุนกลุ่มต่อสู้ทางการเมืองฝ่ายขวาที่มีแนวทางการเมืองเดียวกันในประเทศเวียดนาม ลาว และกัมพูชา รวมถึงการจัดตั้งสมาคมสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (South - East Asia Collection Defense Treaty : SEATO) เพื่อป้องกันประเทศประชาธิปไตยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากภัยคุกคามคอมมิวนิสต์

ในขณะที่เดียวกันทางค่ายคอมมิวนิสต์ นำโดยสหภาพโซเวียตและจีนใช้ประเทศ
 ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง โดยเฉพาะเวียดนาม ลาว และกัมพูชา ซึ่งเรียกรวมกันว่า กลุ่มประเทศ
 อินโดจีนเป็นฐานขยายอิทธิพลพร้อมกับให้ความช่วยเหลือพรรคคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียง
 เฉียงใต้ เพื่อทำลายความมั่นคงของประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะ
 ในเขตอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างเขตอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจทั้งสองฝ่าย
 คือค่ายคอมมิวนิสต์สนับสนุนโดย สหภาพโซเวียตและจีน ที่มีฐานกำลังสำคัญในกลุ่มประเทศ
 อินโดจีน และค่ายประชาธิปไตยสนับสนุนโดยสหรัฐอเมริกา ที่มีฐานสำคัญในประเทศไทย จึงกล่าว
 ได้ว่า อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงในช่วงทศวรรษที่ 1940 เป็นต้นมา เปรียบเสมือน “เวทีประลอง
 กำลัง” อีกหนึ่งแห่งระหว่างอุดมการณ์ประชาธิปไตยและคอมมิวนิสต์ อีกทั้งบรรดาประเทศ
 มหาอำนาจยังเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการวิกฤตการณ์การเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคนี้ เช่น
 วิกฤตการณ์อินโดจีน ในปี ค.ศ.1954 หรือ สงครามเวียดนาม ในช่วงทศวรรษที่ 1970 จะเห็นได้ว่า
 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นภูมิภาคที่มีความสำคัญทั้งทางด้านยุทธศาสตร์และเศรษฐกิจ ส่งผลให้
 ประเทศมหาอำนาจพยายามเข้ามาขยายอิทธิพลและผลประโยชน์อย่างยาวนาน

ภูมิหลังที่สำคัญเกี่ยวกับบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของจีนกับประเทศในอนุภูมิภาค
 ลุ่มแม่น้ำโขง เริ่มชัดเจนขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ได้มีการร่วมมือกันโดยเริ่มในกรอบ
 คณะกรรมาธิการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล (The Economic Commission for Asia
 and the Far East : ECAFE) ซึ่งมีสำนักงานใหญ่ในนครเซี่ยงไฮ้ สาธารณรัฐจีน บทบาทของจีน
 ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงมีมากขึ้นผ่านความร่วมมือกับคณะกรรมาธิการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและ
 ตะวันออกไกล จนถึงปี ค.ศ. 1949 ประเทศจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสาธารณรัฐ
 ประชาธิปไตยกลายเป็นระบอบสาธารณรัฐสังคมนิยมที่ยังคงความเป็นสาธารณรัฐเอาไว้ เป็นผลให้
 สำนักงานคณะกรรมาธิการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล ย้ายมาตั้งสำนักงานใหญ่
 ในประเทศไทย เปลี่ยนชื่อเป็นคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งเอเชียและแปซิฟิก
 (The Economic and Social commission for Asia and the Pacific : ESCAP) ซึ่งเป็นหน่วยงาน
 สำคัญที่เริ่มต้นศึกษาศักยภาพของแม่น้ำโขง ในด้านการคมนาคมขนส่ง การเพาะปลูกเกษตรกรรม
 (สุชาติ เลียงแสงทอง, 2530 : 33-35) และจัดทำกรอบความร่วมมือว่าด้วย แม่น้ำโขงส่วนล่าง
 ซึ่งมีประเทศ ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม เป็นสมาชิกในกรอบความร่วมมือดังกล่าว
 ภายหลังได้เกิดความขัดแย้งทางลัทธิ การเมือง และมีการเปลี่ยนแปลงจำนวนประเทศสมาชิก
 ในบางระยะเวลา จนถึง ค.ศ.1945 ได้จัดสร้างกรอบความร่วมมือ คณะกรรมการแม่น้ำโขง
 (Mekong River Commission : MRC)³ ขึ้น มีประเทศสมาชิก 4 ประเทศ ดังเดิม ทำข้อตกลง
 ในเรื่องการใช้น้ำต้องได้รับความเห็นชอบจากประเทศที่ได้รับผลกระทบ กรอบความร่วมมือที่สำคัญ
 และเป็นทางการอีกกรอบหนึ่งคือ โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่ม

แม่น้ำโขง 6 ประเทศ (The Greater Mekong Sub regional Economic Cooperation : GMS-EC) เป็นโครงการความร่วมมือที่มีประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงทั้ง 5 ประเทศคือ ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และ 2 เขตปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้าร่วมเป็นสมาชิก คือมณฑลยูนนาน (Yunnan Province) และเขตปกครองตนเองชนชาติกวางสี (Guangxi Autonomous Region) โดยโครงการได้เริ่มต้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1942 โดยมีธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank : ADB) เป็นผู้ให้การสนับสนุนหลักทางการเงินและทางวิชาการ

ภาพประกอบ 1 อาณาบริเวณอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

กลุ่มประเทศอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง มีพื้นที่รวมกันประมาณ 2,300,000 ตารางกิโลเมตร หรือเท่ากับพื้นที่ของยุโรปตะวันตกโดยประมาณ ทั้งยังมีประชากรรวมกันกว่า 300 ล้านคน (ชเนศ วัฒนกุล, 2547 : 14) และอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นจุดศูนย์กลางในการเชื่อมโยงติดต่อระหว่างภูมิภาคเอเชียใต้ เอเชียตะวันออก และ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ด้วยลักษณะพิเศษและจุดเด่นเหล่านี้ จึงทำให้ธนาคารพัฒนาเอเชีย มองว่าเป็นปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้สามารถส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางด้านการค้า การลงทุน อุตสาหกรรมการเกษตรและบริการ อันจะส่งผลต่อเนื่องไปถึงการจ้างงานเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ให้ดีขึ้นได้ด้วยการส่งเสริมและพัฒนาความร่วมมือทางเทคโนโลยีและการศึกษา รวมไปถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการส่งเสริมและเพิ่มขีดความสามารถทางเศรษฐกิจในเวทีการค้าโลกอีกด้วย โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การสร้างเส้นทางคมนาคมทางบก การลงทุนในภาคอุตสาหกรรม การเกษตร และบริการ สนับสนุนการจ้างงานและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ให้ดีขึ้น ส่งเสริมและพัฒนาความร่วมมือทางเทคโนโลยีและการศึกษา (ชเนศ วัฒนกุล, 2547 : 15)

นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน หากพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าจีนมีบทบาททั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมวัฒนธรรมในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงอย่างเด่นชัด ในด้านเศรษฐกิจจีนดำเนินการค้าระบบรัฐบรรณาการหรือจิมก๊อง มาตั้งแต่อดีต และชาวจีนโพ้นทะเลได้เข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจภายในประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงอย่างมาก ในด้านการเมือง จีนได้เข้ามามีบทบาทอย่างเด่นชัดในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง โดยเฉพาะภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่การสถาปนาระบอบคอมมิวนิสต์ในจีนปี ค.ศ.1949 ท่ามกลางสภาวะสงครามเย็นรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ได้ให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการทหารแก่พรรคคอมมิวนิสต์ในกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเข้าไปมีบทบาทอย่างชัดเจนของจีนในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง

นับตั้งแต่ปี ค.ศ.1979 จีนได้ปรับเปลี่ยนนโยบายการบริหารประเทศครั้งสำคัญตามแนวทางนโยบายสี่ทันสมัยของประธานาธิบดีเติ้งเสี่ยวผิง (Deng Xiaoping) ที่ต้องการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ส่งผลให้จีนได้เริ่มปรับเปลี่ยนนโยบายและระบบเศรษฐกิจอย่างค่อยเป็นไปค่อยไปจากการยึดระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองในยุคของอดีตประธานาธิบดีเหมา เจ๋อตง (Mao Zedong) ไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยมุ่งหวังว่าระบบเศรษฐกิจทุนนิยม จะช่วยลดปัญหาความยากจนที่มีมายาวนานในสังคม สร้างความกินดีอยู่ดีให้กับประชาชนจีนได้ การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจสู่ทุนนิยมของจีนถือได้ว่าประสบผลสำเร็จ เมื่อจีนสามารถใช้ข้อได้เปรียบเรื่องตลาดประชากร ต้นทุนค่าแรงที่ต่ำกว่าเป็นจุดแข็งในการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ เพื่อใช้จีนเป็นฐานการผลิตเพื่อส่งออกสินค้า

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระดับภูมิภาค นับตั้งสถานการณ์ความตึงเครียดทางอุดมการณ์การเมืองคลี่คลายลงในช่วงต้น ทศวรรษ 1990 ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ได้เริ่มผ่อนคลายความหวาดระแวงภัยคอมมิวนิสต์ที่มาจากจีนลง ส่งผลให้บรรยากาศความสัมพันธ์ในภูมิภาคดีขึ้นนำไปสู่การปฏิสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านกรอบความร่วมมือในด้านต่างๆ เช่น ในด้านการเมือง จีนเป็นประเทศคู่เจรจาแรกที่ภาคยานุวัติ⁵ (Accession) สนธิสัญญาไมตรีและความร่วมมือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia) และเป็นประเทศที่ครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ประเทศแรกที่แสดงความพร้อมที่จะลงนามในพิธีสารต่อท้ายสนธิสัญญาเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทางด้านเศรษฐกิจ จีนเป็นประเทศคู่เจรจาประเทศแรกที่เสนอให้มีการจัดตั้งเขตการค้าเสรีกับอาเซียน โดยทั้งสองฝ่ายได้ลงนามในกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจอาเซียน-จีน (ASEAN-China Framework Agreement on Economic Cooperation) ซึ่งนำไปสู่ความตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ซึ่งมีผลสมบูรณ์เมื่อวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2010 เป็นต้น

นอกจากนี้ด้านความสัมพันธ์ในระดับอนุภูมิภาคยังมีกรอบความร่วมมือภายใต้กรอบความร่วมมือ อาเซียน + จีน เรียกว่าความร่วมมือเพื่อพัฒนาอาเซียนลุ่มน้ำโขง (ASEAN - Mekong Basin Development Cooperation : AMBDC) เป็นกรอบความร่วมมืออิสระจากอาเซียน ประกอบด้วยประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศและจีน โดยมีคณะทำงานพิเศษเป็นการเฉพาะ โครงการสำคัญที่กำลังดำเนินการ คือการเชื่อมโยงเส้นทางสิงคโปร์-คุนหมิง ซึ่งเป็นโครงการหลักของความร่วมมือเพื่อพัฒนาอาเซียนลุ่มน้ำโขง (Qin. 2004 : 52) กรอบความร่วมมือในด้านต่างๆ ระหว่างจีนกับประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีจำนวนหลายโครงการ-ความร่วมมือเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงที่มีต่อจีน และความสำคัญของจีนที่มีต่อประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเช่นเดียวกัน

ในทศวรรษ 1990 นโยบายส่งเสริมการลงทุนของรัฐบาลจีนสามารถดึงดูดนักลงทุนจากต่างประเทศให้เข้ามาตั้งฐานการผลิตในประเทศได้เป็นจำนวนมาก ในรายงานประจำปี 2001 ของกระทรวงเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรมของประเทศญี่ปุ่น กล่าวว่า “จีนเป็นประเทศชั้นนำในการผลิตสินค้า สินค้าอุตสาหกรรม และสินค้าเครื่องนุ่งห่มของจีนได้กระจายไปสู่ทุกทวีปทั่วโลก จีนเป็นโรงงานผลิตของโลก” (Ministry of Economy Trade and Industry of Japan. 2001 : 27) เศรษฐกิจจีนมีอัตราการเจริญเติบโตสูงและต่อเนื่องเป็นเวลาหลายทศวรรษ ผลจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในแถบมณฑลชายฝั่งทะเลตะวันออกของประเทศ ที่มีพรมแดนติดกับชายทะเลและมีประวัติศาสตร์ติดต่อกับค้าขายกับต่างประเทศมานาน ในขณะที่พื้นที่ตอนในและพื้นที่ห่างไกลของประเทศยังคงไม่ได้รับประโยชน์ในเชิงรูปธรรมจากการพัฒนา ผลจากการพัฒนาและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในมณฑลตามแนวชายฝั่งทะเลทำให้เกิดความแตกต่างกับมณฑลตอนใน เช่น มณฑลยูนนาน ที่ยังมีความยากจนและไม่มีพรมแดน

ทางทะเลและเขตปกครองตนเองชนชาติกวางสีที่แม้จะติดทะเลแต่ด้าน โครงสร้างพื้นฐานทาง เศรษฐกิจและปฏิสัมพันธ์การค้ากับต่างประเทศยังคงมีน้อย รัฐบาลจีนตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้เร่งพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ดังกล่าว นอกจากการเร่งพัฒนาเครือข่ายคมนาคมทางบกและ ทางทะเลในเขตปกครองตนเองชนชาติกวางสีผ่านกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจรอบอ่าวเป่ย์ปู้ (Pan-Beibu Gulf Economic Cooperation : PBG) ซึ่งเร่งพัฒนาทางออกสู่ทะเลทางตอนใต้ โดยเร่งพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งและสาธารณูปโภคในเขตปกครองตนเองชนชาติกวางสี (Qin. 2004 : 55) เพื่อให้เขตปกครองตนเองชนชาติกวางสีเป็นดินแดนเชื่อมโยง (Land Link) นำการพัฒนาสู่มณฑลและเขตปกครองตนเองในตอนใต้ของประเทศที่ยังล้าหลังและขาดการพัฒนา ด้านมณฑลยูนนานในแง่ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่รอบด้านของจีนยังมองเห็นความสำคัญ ของแม่น้ำโขง ในฐานะประตูสู่การพัฒนาของจีนตอนใต้ “รัฐบาลวางนโยบายสร้างมณฑลยูนนาน ให้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำโขงสำหรับจีนตอนใต้จึงเปรียบ ได้กับสะพานสู่การค้าการลงทุนระหว่างจีนกับประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคและประเทศกลุ่มอาเซียน” (Evelyn. 2004 : 151) ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศของจีน โดยเฉพาะยุทธศาสตร์การพัฒนาจีน ตอนใต้ จึงมีความเกี่ยวโยงและสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาของกลุ่มประเทศในกลุ่ม อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

จีนเป็นประเทศสำคัญที่มีบทบาททางการเมืองและเศรษฐกิจ และเป็นหนึ่งในประเทศ ที่ใกล้ชิดในทางภูมิศาสตร์กับประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ในด้านปัจจัยข้อได้เปรียบเช่น ฐานประชากร ฐานเศรษฐกิจ และขีดความสามารถทางทหารของจีนที่เข้มแข็งกว่าประเทศในกลุ่ม อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้จีนมีบทบาทและความสำคัญมากในการกำหนดนโยบายและทิศทาง ความเป็นไปของประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงการศึกษาปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนด ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของจีนต่อประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง จะศึกษา ถึงปัจจัยภายในได้แก่ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ และศึกษาปัจจัยภายนอกได้แก่ กลุ่มประเทศ อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ระบบการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งจะเข้าใจถึงปัจจัยในด้านต่างๆ ที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายและความสัมพันธ์ของจีนต่อกลุ่มประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขง การศึกษานี้จึงมีความจำเป็นต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาของกลุ่มประเทศ ในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเพื่อรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลจากการดำเนินความสัมพันธ์ กับประเทศจีนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของจีนต่อประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง

สมมติฐานของการวิจัย

ปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของจีนต่อประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง มี 2 ประการดังนี้

1. ปัจจัยภายใน ได้แก่ ระบบเศรษฐกิจ, พลังงาน, ทรัพยากรธรรมชาติ และระบอบการเมืองการปกครอง
2. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง, ระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศและระบบการเมืองระหว่างประเทศ

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของจีน ต่อประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง” ได้แบ่งขอบเขตการวิจัยออกเป็นดังนี้

1. ขอบเขตช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษา

ช่วงเวลาที่ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล วิทยานิพนธ์เล่มนี้ศึกษาบทบาทของประเทศจีนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1979 - 2010 เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงเวลาที่เริ่มต้นการเปิดประเทศจีนสู่ระบบทุนนิยม และเป็นช่วงเวลาที่จีนได้ขยายอิทธิพลเข้าไปในประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกช่วงเวลาดังกล่าวเนื่องจากสามารถตอบสนองสมมติฐานการวิจัยได้ชัดเจน

2. ขอบเขตหน่วยพื้นที่

งานวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์เฉพาะบทบาทของจีนต่อประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งประกอบด้วย เวียดนาม ลาว กัมพูชา พม่าและไทย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการขยายบทบาททางด้านเศรษฐกิจและการเมืองอย่างชัดเจน เช่น การให้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศโดยตรง, การช่วยพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งในอนุภูมิภาคและการลงทุนในภาคเศรษฐกิจต่างๆ โดยวิเคราะห์ ลักษณะการเมืองการปกครอง ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางภูมิศาสตร์

กลุ่มผลประโยชน์ และความสำคัญของอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงที่มีส่วนต่อการขยายบทบาทของจีน โดยอาศัยกรอบระยะเวลาข้างต้น เป็นกรอบในการศึกษา

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. อนุภูมิภาคแม่น้ำโขง หมายถึง พื้นที่หรืออาณาบริเวณที่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งมีระบบนิเวศวิทยาสัมพันธ์กับความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขา
2. ประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง หมายถึง ประเทศที่แม่น้ำโขงไหลผ่าน ซึ่งในงานวิจัยนี้พื้นที่ดังกล่าวจะครอบคลุม 6 ประเทศคือ ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม พม่า และ มณฑลยูนนาน, เขตปกครองตนเองชนชาติจ้วงกวางสีของจีน
3. นโยบายการพัฒนามณฑลตอนใน หมายถึง นโยบายการพัฒนาประเทศจีน ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนามณฑลที่ไม่มีอาณาเขตติดต่อกับทะเล ซึ่งยังมีความล่าช้าและยากจน ในงานวิจัยนี้เฉพาะเจาะจงถึง มณฑลยูนนาน

ความสำคัญของการวิจัย

การศึกษาปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของจีน ต่อประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาแนวโน้มบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของจีนต่อประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง

กรอบแนวคิดการวิจัย

เพื่อตอบความมุ่งหมายในการวิจัยข้างต้น ขอกำหนดกรอบแนวคิด/ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ กรอบแนวคิด/ทฤษฎีหลัก และ กรอบแนวคิด/ทฤษฎีรอง

1. กรอบแนวคิด/ทฤษฎีหลัก

งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดการเมืองเกี่ยวพันเป็นแนวคิดหลักในการวิเคราะห์ ซึ่ง Rosenau (1969a) ได้อธิบายไว้ว่า ปัจจัยในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ มีทั้งปัจจัยภายใน เช่น ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง ความคิดและความเชื่อของผู้กำหนดนโยบาย กลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น และปัจจัยภายนอกประเทศ เช่น ระบบการเมืองและระบบเศรษฐกิจ ระหว่างประเทศ เป็นต้น ซึ่งอิทธิพลผลักดันให้รัฐบาลของประเทศใดประเทศหนึ่งให้ดำเนินนโยบาย

ต่างประเทศอย่างใดอย่างหนึ่งออกไป โดยพื้นฐานความเชื่อของแนวคิดนี้ การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ คือ ผลลัพธ์จากการกลั่นกรองผ่านการวิเคราะห์ตัวแปรที่เป็นปัจจัยภายในและตัวแปรที่เป็นปัจจัยภายนอก การศึกษาผ่านกรอบของแนวคิดการเมืองเกี่ยวพันจึงต้องสรุปรวบรวมข้อมูลรายละเอียด จากแหล่งข้อมูลแล้วนำมาแยกแยะข้อมูลที่จะศึกษาออกเป็นปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกแล้วนำมาแนวคิดการเมืองเกี่ยวพันมาเป็นหลักในการวิเคราะห์

2. กรอบแนวคิด/ทฤษฎีรอง

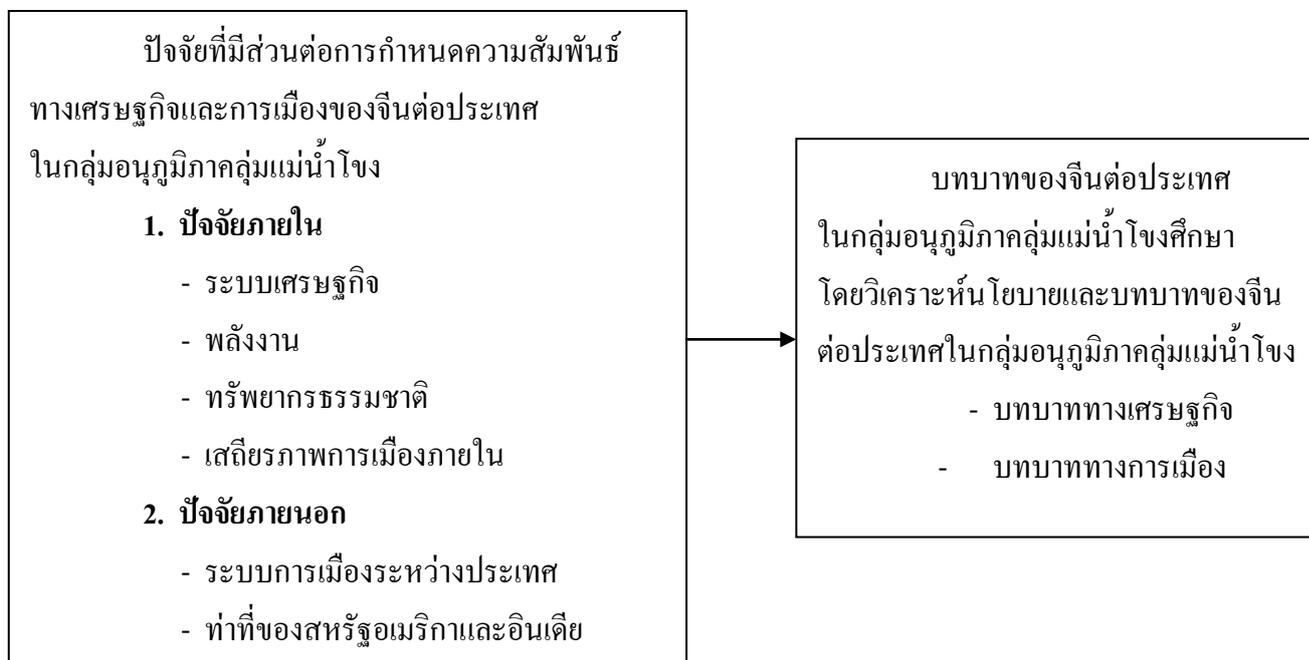
ภายใต้แนวคิดการศึกษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองจีนกับประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดสังคมนิยมใหม่ ซึ่ง Waltz (1979 : 5) ได้ให้คำอธิบายระบบการเมืองระหว่างประเทศว่า คือสภาวะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐที่เป็นอนาธิปไตย โดยที่คำว่าอนาธิปไตย คือ สภาวะที่การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ไม่มีผู้ใดควบคุมได้ รัฐดำเนินความสัมพันธ์บนฐานผลประโยชน์ของรัฐเอง การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างรัฐใดๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดสังคมนิยมใหม่จึงเชื่อว่า ความร่วมมือย่อมตั้งอยู่บนผลประโยชน์ระหว่างรัฐ และอยู่ภายใต้ในสภาวะอนาธิปไตย

อีกแนวคิดหนึ่งที่วิทยานิพนธ์เล่มนี้เลือกใช้เป็นแนวคิดรองคือ แนวคิดความช่วยเหลือระหว่างประเทศ ซึ่ง ชาร์ทอง ทองสวัสดิ์ (2531 : 133-138) มองว่าความช่วยเหลือระหว่างประเทศที่ประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือมอบให้อาจแฝงเร้นด้วยผลประโยชน์และการต่อรองผลประโยชน์เพื่อแลกกับความช่วยเหลือ มาใช้วิเคราะห์ปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองจีนต่อประเทศกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

การวิเคราะห์โดยใช้กรอบทฤษฎี จะทำให้ทราบว่าปัจจัยภายในประเทศจีน เช่น ระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงจากสังคมนิยมมาเป็นทุนนิยม, ระบอบการเมืองแบบพรรคคอมมิวนิสต์ รวมไปถึงปัจจัยภายนอก เช่นสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ เป็นต้น ต่างมีส่วนในการกำหนดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองจีนต่อประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีทั้งในรูปแบบความร่วมมือ ความขัดแย้งและความช่วยเหลือโดยวิทยานิพนธ์เล่มนี้มีกรอบแนวคิดการวิจัยดังภาพประกอบ 2

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

ภาพประกอบ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

บันทึกท้ายบท

¹ ประเทศที่ได้รับเอกราชก่อนคือ พม่า ลาว กัมพูชา และเวียดนามตามลำดับ

² สงครามเย็น คือ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ช่วง ค.ศ. 1945-1991 ที่เกิดจากความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างกลุ่มประเทศประชาธิปไตยและกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์

³ คณะกรรมการประสานงานเพื่อการสำรวจลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง หรือ คณะกรรมการแม่น้ำโขง หรือ คณะกรรมการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขง วัตถุประสงค์จัดตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นองค์กรในการวางนโยบายและแนวทางการพัฒนาแม่น้ำโขงและลุ่มน้ำโขง

⁴ การพัฒนาเส้นทางเชื่อมโยงทางบก ได้แก่ เส้นทางแนวตะวันออก-ตะวันตก และเส้นทางแนวเหนือ-ใต้

⁵ ภาคนานาชาติ ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง การเข้าเป็นภาคีในสัญญาหลายฝ่ายหรือพหุภาคี หรือในสนธิสัญญาระหว่างชาติ